

20 Hilde
Antik Dünya

20 Hilede Antik Dünya

Imma ERAMO

Kasım 2024

978-625-99086-7-0

Monografi® | 015

ÖZGÜN İSMİ

Il mondo antico in 20 staratagemmi

Copyright © 2023, Gius. Laterza & Figli,

All rights reserved

In arrangement with Atlas Publishing Lab

ÇEVİRİ

Gonca TOPAL

ÇEVİRİ EDITÖRÜ

Tansel MUMCU

YAYINA HAZIRLAYAN

İlhan DÜZ

GÖZDEN GEÇİREN

Ayşe Ceren ÖZDERE

BASKI

Melisa Matbaacılık Sertifika No: 45099

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelhavuzlar

Yolu Sok. Acar Sanayi Sitesi No: 16

Zeytinburnu 34010 İstanbul

Monografi Yayınları

Sertifika No: 43841

Aziz Mahmut Hüdayi Mah.

Hakimiyeti Milliye Cad. No: 58/64

Üsküdar 34672 İstanbul

bilgi@monografiyayinlari.com

monografiyayinlari.com

x.com/monografiyay

[instagram.com/monografiyayinlari](https://www.instagram.com/monografiyayinlari)

[facebook.com/monografiyayinlari](https://www.facebook.com/monografiyayinlari)

Eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek kaydıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz.

Imma ERAMO

20 Hilede Antik Dünya

MONOGRAFİ

IMMA ERAMO

Bari Üniversitesi'nde klasik filoloji alanında araştırmacıdır. Eramo, bu üniversitede Antik Yunan ve Roma tarihinin kaynaklarının yorumu ve Latince edebiyat dersleri vermektedir. Araştırmalarında özellikle antikçağda askeri literatür ve Bizans döneminin tarih yazımı ve teknik literatürüne odaklanarak bu çalışmaların modern dönemdeki etkilerini incelemektedir.

Yüksek lisans tezinde İskenderiyeli Appianus'un metin tarihi ve elyazmalarının envanteri üzerine çalışmış; 2009 yılında ise Bari Üniversitesi'nde *Demegorie protrettiche. Rhetorica militaris. Testo, traduzione, commento* başlıklı doktora tezini başarıyla savunarak klasik filoloji alanında doktor unvanını kazanmıştır.

2008 yılında Luciano Canfora'nın notlarıyla Siriano'nun *Rhetorica militaris* [Savaş Nutukları] adlı eserinin eleştirel baskısını yayımlamıştır. Ardından, 2018'de Besançon'da anonim bir eser olan *De militari scientia*'nın [Askerlik Bilimi Üzerine] eleştirel baskısını hazırlamıştır. En son olarak Frontinus'un *Stratagemmi* eserinin çevirisini ve yorumunu yapmış, 2022'de Giusto Traina'nın önsözüyle yayımlamıştır.

Ayrıca, Alberto Angela'nın yönettiği "Genio. La grande storia delle scoperte che hanno cambiato la nostra vita" (Dâhi: Hayatımızı Değıştiren Buluşların Büyük Tarihi) adlı serinin bilimsel komitesinde yer almaktadır.

GONCA TOPAL

1985 yılında İzmir'de doğdu. Edebiyat ve Avrupa Çalışmaları alanlarında lisans ve yüksek lisans eğitimini aldığı Sunderland, Groningen, Palacký, Göttingen üniversitelerinde Ovidius'un *Metamorphoses* [Dönüşümler] eserinin İngilizce çevirilerinin karşılaştırılması ve Avrupa tarihinin edebi temsilleri üzerine tezler yazdı. Ayrıca Floransa ve Bologna üniversitelerinde modern tarih, Latince ve klasik kültür alanlarında çalıştı. Ardından İtalyan dili ve kültürüne ilgisi ile yönlendiği Floransa'da yerel sanat tarihine odaklandı. Kültürel ve akademik çalışmalarına on yıldan beri İtalya'da devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Başlangıçta Ahtapot Paul Vardı.....	1
Bilinmeyen Zekâ.....	4
Suyun Şekli.....	6
Kurnazlık: Kullanım ve Kötüye Kullanım Talimatları.....	7
I. Biri, Hiçbiri, Binlercesi	
Yunan ve Yakındoğu Kültürünün Kökenlerinde.....	11
1. Misafirlere Nezaket	
Troya Atı.....	16
2. Gerçek ve Diğer Yalanlar	
II. Ramses ve Kadeş Savaşı.....	22
3. İskambil Kulelerinin Kraliçesi	
Dido'nun Hilesi.....	33
4. Körlük	
Gigis, Kandaules ve Lidya Tahtının Fethi.....	41
5. Bir Kaçırılma Öyküsü	
Büyük Kiro'sun Kaderi.....	49
II. Yarın Savaşta Beni Düşün	
Yunan Şehir Devletlerinden Büyük İskender'e, Bağımsızlık ve Egemenlik Mücadeleleri.....	60

6. Kızıl Damga	
Demaratos ve Sparta Karşı Casusluğu	67
7. Geleceği Değiştiren Adam	
Themistokles'in Dolaylı Stratejisi	72
8. Neşe Şehri	
Perikles'in Atinalıları İkna Etmesi.....	88
9. Kral Olacak Adam	
Gordion Düğümü.....	102
III. Dünyanın Sütunları	
Roma ve İmparatorluğu.....	109
10. Yalnız Seni Sevdim	
Sabin Kadınlarının Kaçırılması	113
11. Uğultulu Tepeler	
Tarquinius Superbus'un Gelincikleri	125
12. Atlara Fısıldayan Adam	
Hannibal'in "Hainliği"	136
13. Bu Akşam Doğaçlıyoruz	
"Büyük" Pompey Gösteri Yapıyor	147
14. Tehlikeli İlişkiler	
Kleopatra'nın Sırrı	159
15. Sonsuz Gece	
Mart İdusu.....	175
IV. At Hamlesi	
Caligula'nın <i>Mizahı</i>	193
16. Kurt Mıntıkası	
Geç Antikçağ İmparatorluğuna Doğru	197
17. Çölde Çay	
Kraliçe Zenobia'nın Entrikaları.....	201

18. Kzler	
Alarik Roma'yı Nasıl Yaktı?.....	214
19. Bragelonne Vikontu	
Kral Kavâd'ın Fırarı.....	221
20. Sürpriz Düğün	
Justinianus Theodora ile Evlenir.....	233
Günden Kalanlar	
Romulus Augustulus: Son İmparator.....	244
Dizin	249

GİRİŞ

Başlangıçta Ahtapot Paul Vardı

2010 yılının yazı akıp geçiyordu ve hepimiz o yıl Güney Afrika'da düzenlenen Dünya Kupası'nı takip etmek için televizyon ekranlarına kilitlenmiştik.

Sevinç çığlıkları, küfürler, *vuvuzela* soloları arasında, deneyimli veya geçici ve vatansever futbol taraftarları olarak hayatımız dertsiz tasasız devam ediyordu, ta ki sadece futbol dünyasının değil tüm dünyanın gözlerinin ona çevrildiği ana dek: Ahtapot Paul. Haberler merak ve ilgi uyandırarak hemen yayıldı. Almanya, Oberhausen'daki *Sea Life Center*'da Paul isimli bir ahtapot yaşıyordu. Tam doğru söylemek gerekirse ismi, Boy Lornsen'in *Der Tintenfisch Paul Oktopus* adlı bir çocuk hikâyesine atfen Paul der Krake idi. Dünyanın diğer denizlerinde ya da akvaryumlarında yaşayan pek çok diğer ahtapot gibiydi ama olağanüstü bir yeteneği vardı: Almanya'nın oynadığı yedi maçın hepsinin sonucunu doğru tahmin etmişti. Hollanda ve İspanya arasında Johannesburg'ta oynanacak final de Paul'a danışılmış o da şöyle yanıtlamıştı: maçı *La Roja, la Selección Española de Fútbol* kazanacak. Ki gerçekten de bu takım o gün ilk Mundial'ını, yani Dünya Kupası'nı kazandı.

Paul'un yanıtlarını nasıl verdiği ve bu yanıtların nasıl yorumlanacağı gerek hayvan davranışı gerekse Kabala uzmanlarının alanı; uyarılara öyle değil de böyle yanıt vermesinin nedenleri de. Mesele tüm dünyanın ilgisini çekmekle kalmayıp türlü türlü görüş ve tutumu da harekete geçirmişti. Hem başarılı kafadanbacaklının yeteneğine

şaşıran sıradan insanlar hem de zooloji ve etolojiden deniz biyolojisine, felsefeden kâhinliğe dek çeşitli bilim dallarından uzmanlar dahil herkes, kaşlarını kaldırıp Jung'un eşzamanlılık teorisinden bahsederek inançlı safları küçümseyenlerin itirazları arasında görüş belirtme sorumluluğu hissetti.

Yüzde yüzlük başarı gösteren Paul'u, geçelim ahtapotu, bir insan için bile olağanüstü bir kehanet yeteneğine sahip istisnai bir yaratık gibi görenlerin partisi –bu durumda tam da bu kelimeyi kullanmalı– galip geldi.

Şampiyonadan hemen sonra, medyadaki yankının da etkisiyle, akvaryum yetkilileri, Paul'un kâhinlik faaliyetine son verdi. Paul kahramanmışçasına göklere çıkarıldı, yetmedi kökenleri bile tartışma konusu oldu; öyle ki bugün bile Elba Adası sularında mı yakalandı yoksa Weymouth'taki *Sea Life Center*'da tutsaklıkta mı doğdu, bilmiyoruz. Tek gerçek (adına açılmış İtalyanca *Wikipedia* sayfasında belirtildiği gibi, 26 Ekim 2010'daki) ölümünden hemen sonra Campo dell'Elba Belediyesi'nin, adını bir patikaya verdiği.

Ahtapot Paul'un hikâyesi, eşsizliği ve tuhaflığı nedeniyle tüm dünyayı sarmıştı. Nasıl yani, ahtapot kehanette mi bulunuyormuş? Farklılıkları sezip seçim mi yapıyormuş? 2010 yazında herkes şaşakalmıştı. Ya o sıralar ya da daha öncesinde iki Fransız tarihçi ve antropoloğun (daha doğrusu Frankofonun: ilk yazar Belçikalıydı) yazdığı kitabı okuyan bizim gibiler hariç herkes. Bu yazarlar Marcel Detienne ve Jean-Pierre Vernant idi. *Les ruses de l'intelligence : La métis des Grecs* [Akıl Oyunları: Yunanların *Metis*'i] adlı bu kitap 1974 yılında Flammarion tarafından basılmıştı. Dört yıl sonra ise, bugün bulunması zor olan, Andrea Giardina'nın *Le astuzie dell'intelligenza nell'antica Grecia* adıyla çevirdiği İtalyanca baskısı yayımlanmıştı. Alp Dağları'nın ötesinden gelen bu iki büyük antik tarih bilimcisinin ilgi odağı *metis*'ti; Yunanların bir tanrıça ile özdeşleştirdiği, Okeanos ve Tethys'in kızı Metis; pratik zekânın kendine özgü biçimi. *Metis*'in bahsedildiği en ünlü ölümlü ise belli ki çok yönlü zekâya sahip ya da daha iyi ifade etmek gerekirse kıvrak zekâlı *polytropos* Odysseus'dur. Detienne ve Vernant ayrıca bu sorunun, en azından o dönemin daha az deneyimli okuyucularınca pek bilinmeyen bir

yönüne, yani bazı hayvanların kurnazca davranışlarına dair antik kayıtlara da odaklanmıştı. Yunanların *metis* adını verdikleri bu özel zekâ türünün sonsuz çeşitlilikte yorumlanabileceğini vurguluyorlardı.

Örneğin bilgin Plutarkhos, MS 1. ve 2. yüzyıllar arasında yazdığı eserlerinde hayvanların mantıklı varlıklar olup olamayacaklarını soruşturur. Birkaç nesil sonra, Anazarbuslu [Anavarza] Oppianos, avcılık ve balıkçılık gibi aktivitelere odaklanarak pratik zekânın güç dengelerini altüst edebileceğini göstermiştir. Yani daha büyük veya güçlü tarafın, daha küçük ve zayıf olanı yemesi hiç de zorunlu değildir. Savunma araçlarından yoksun deniz hayvanları bile (örneğin bir iğne ya da torpido balığının elektrik yükü gibi) kurnazlıkla üstünlük kurabilir. Bu şekilde, küçük ve zayıf bir karides, bir foku öldürebilir. Fenerbalığı gibi ağır hareket eden, sarkık gövdeli, sevimsiz bir canlı, küçük balıklara tuzak kurabilir, hızlı ve fark edilmeyen bir dil hareketiyle onları bir lokmada yutabilir (bu sahnenin ayrıntılı ve gerçekçi bir tasvirini sizden esirgiyorum). Ve sonra Akdeniz foku veya keşiş foku, denizyıldızı, denizkestaneleri, yan yan hareket eden yengeç örnekleri de mevcut. Ama hepsinin üstünde o var: ahtapot.

Ahtapot, esrarengiz ve gizemli, görünüşü de tuhaf, hatta komik bir yaratıktır. Çok sayıda kolu bulunur, eğik eğik hareket eder, ne önü vardır ne arkası. Tutunduğu kayayla bütünleşir, çevresindeki şeylerin rengini alır, sardığı bedene mükemmel uyum sağlar, zapt edilemez. Rakiplerinin kafasını karıştırmak, onları kandırmak için siyah mürekkep salgılar; ürettiği koyu karanlıkta kendisi son derece rahattır. Esasen bu şekilde saklanmasına, kamufle olmasına, avcılarının kaçmasına ve aynı zamanda hareket etmesine ve saldırmasına da olanak tanıyan doğal kurnazlık sistemi sayesinde hayatta kalır. Ahtapot; Plutarkhos, Oppianos ve çoğu antik doğa bilimciye de böyle görünüyordu. Hepsi ya da neredeyse hepsi için diyelim zira bunların aksine Aristoteles, ahtapotun balıkçıların ellerine sarılıp onu kolayca bir kayaya çarpmalarına –ki böylece etini yumuşatıp lezzetlendirebiliyorlardı– izin verdiğinden sersem bir hayvan olduğunu düşünüyordu. Stagiralı büyük filozofun otoritesine saygı duysak da izninizi kendisinin doğa ve biyoloji teorilerinin, bu gibi bazı durumlarda biraz yüzeysel kaldığının da altını çizelim.

Peki, o zaman ahtapot antikçağlarda düşünöldüğü gibi akıllı mı, yoksa değil mi? Modern deniz biyolojisi çalışmalarının doğruladığı üzere öyle, akıllı. Ahtapot, içinde yiyecek saklanmış bir kavanozu açabilecek, akvaryumun elektrik ağına kısa devre yaptırabilecek, kendini savunmak için hindistancevizi biriktirebilecek, yuvasını taşlarla örtüp avcılarının kafasını karıştırmak için su püskürtebilecek kadar yetenekli. Bilim insanlarına göre asıl mesele, bu yumuşakça takımının zekâsı değil (sonuçta maymunlar, papağanlar, yunuslar veya foklar da böyle zeki hayvanlardır), evrimleri boyunca geliştirdikleri kendilerine özgü zekâdır: aynı bilim insanlarının hayvanlar âlemi için tuhaf ve anormal buldukları bir zekâ. Karmaşık sosyal ağlar örme yeteneğiyle yakın ilişkili diğer zekâ türlerinin aksine ahtapot zekâsı, bireysel sağkalıma hizmet eder; hele ki ahtapot bir de birkaç yıl içinde talihsizce çiftleşme fikrine kapılmışsa daha da hızlıca tükenir. Uzmanlar bu olağanüstü kısa yaşam, yalnızlık ve zekâ karışımının hayvanlar âleminde benzersiz olduğunu söylüyor.

Ahtapot Paul'un 2010 Dünya Kupası'ndaki başarılarına hâlâ şaşırıyor muyuz? Bence kesinlikle hayır; tıpkı biz antik dünya tutkunlarının o zamanlarda da pek şaşırmadığımız gibi. Detienne ve Vernant'ı okumuştuk, antik dönemdekilerin haklı olduklarını biliyorduk. Bu arada konuyu biraz açmak gerekirse; doğrusu *polpo* yani ahtapot şeklinde söylenir, *polipo* değil. Ahtapot, kalamar ve mürekkepbalığının dahil olduğu kafadanbacaklılar sınıfından bir yumuşakçadır. Bunun yerine Knidliler türüne, (yani şubesine) giren deniz anemonu, mercan resifi ve mercan gibi takımlara ise *polipo* denir.

Bilinmeyen Zekâ

Biyologlar bize ahtapot zekâsının –Plutarkhos'un geçmişte yazdığı gibi– teorik, kuramsal, somut şeyler üzerine düşünen ve soyut teoriler veya kavramlar geliştiren değil, mantıksal–bilişsel tipte bir zekâ olduğunu söylüyor. Sorun çözen, pratik bir zekâ. Ama bu, başka zekâ cinslerinden daha basit olduğu anlamına gelmez; özden gelen veya deneyim yoluyla öğrenilmiş bir yetenekler dizisini ima eder. Önceden belirttiğimiz gibi, Yunanlar bu yetenek ve eğilimlerin toplamına *metis* diyorlardı. Anlaşılır, eksiksiz ve aydınlatıcı bir tanım

elde etmek için Detienne-Vernant ikilisine bir daha danışmamız gerekiyor. *Metis* kavramını şöyle tanımlıyorlar:

Metis, bir zekâ ve düşünce şekli, bir öğrenme yoludur; akılsal tavırları, sezgi ile birleşen zihinsel tutumları, bilgeliği, öngörüğü, zihinsel rahatlığı, hayal gücünü, kendini zorluklardan kurtarma yeteneğini, tetikte dikkati, fırsatları değerlendirme duygusunu, çeşitli alanlardaki becerileri, uzun yıllar sonunda kazanılmış bir deneyimi içeren, kompleks ama çok tutarlı bir kümeyi ima eder. Geçici, hareketli, endişe verici ve belirsiz gerçekliklere uygulanır; ne kesin ölçüme ve tam hesaplamaya ne de katı mantığa uygun değildir. Bu zekâ uzmanı olan filozofların çizdiği düşünce ve bilgi çerçevesinde, *metis*'i oluşturan ruhun tüm nitelikleri; darbeleri, yetenekleri ve taktikleri çoğu zaman gölgede bırakılır. Bu şekilde özgün bilgi alanından silinir ve duruma göre uygulama, arsız ilham, tutarsız görüş veya saf ve basit şarlatanlık seviyesine indirgenmişlerdir. [...] Onu başka yerlerde aramak gerekir; filozofun, mesleğindeki norma ait akıl yürütme ve anlayış yolunu kontrast ile daha iyi vurgulamak için genellikle sessizce geçtiği ya da ironik veya polemik bir ton ile konuştuğu alanlarda.

Bu iki bilim insanı özellikle Yunan dünyasına atıfta bulunsa da tarih, edebiyat ve hatta ortak deneyimlerle bu tür zekâyı, ortaya çıktığı ve işlediği binlerce çehrede tespit edebiliriz. Bizler sadece farklı adlandırıyoruz. O zamanlar bu, Yunanlarda *metis* ve aynı zamanda *dolos* veya *apate*, Romalılarda ise *sollertia*, hatta *calliditas*'tır. Aslolan onu tanıyıp kimliğini tespit edebilmek: O gizlice çalışan, aldatan, kandıran, kılık değiştiren, kamufle olan, saklayan, rol yapan, öngören, numara yapan, duygularını saklayan zekâdır; o, en zayıf tarafın en güçlü tarafı alt etmesini sağlayan, oyunu kazanan zekâdır; o, başarılı olan, kolaylıkla, çaba harcamadan, şiddete başvurmadan, kan dökmeyen, acıya ve trajediye gerek bırakmadan zafer kazanan zekâdır; çünkü sürpriz onun etkisi, hile onun tarzı, strateji ise onun sonucudur.

Rekabet, zafer veya yenilgi kavramlarının doğasında vardır. İlle de askeri nitelikli değildir, aşılması gereken zayıflıklar ya da gidebilmesi gereken zorluklar anlamına da gelebilir. Bu anlamda antik dünya bize; dönem, yer, karakterler ve bağlama göre değişen bu zekânın farklı taraflarını açıklayan bir dizi olay ve anekdot reper-tuarı sunar. Çünkü biz modernlerin, antik dünyanın ve onun tüm servetinin pastoral, şiirsel ve az çok da olsa tatlandırılmış yönlerine

dikkat çekmeye uğraşsak da, antik toplum aslında acımasız, alaycı, amansız ve son derece rekabetçiydi: Kazanan yaşar, yenilen düşer. MÖ 6. yüzyılda bir Yunan filozofu, Efesli Heraklitos'un kuramladığı gibi: Savaş, her şeyin atası, her şeyin kralıdır. Bu sözü ile kendi zıtlıklar teorisinden bahsettiği doğrudur, tamam ama her şeyi saran bir çatışma hissi de zaten tamamıyla orada, bu cümle içinde var.

Suyun Şekli

Antik dünya daimi bir çatışma içindedir ve bu ortamda savaş veya silahlı savaş en doğrudan çözüm olarak kendini gösterir. Böyle inanıyoruz ya da böyle inanmaya güdülenmişiz; biraz da bizim dünyamızdan hiç kuşkusuz farklı bu dünya ile aramıza mesafe koymamıza neden olan bir kibir yüzünden. Çünkü modern toplumlar –acınacak istisnalarla– savaşı, anlaşmazlıkların vahşi bir çözümü olarak reddeder. Ama bu, rekabetten kaçındıkları anlamına gelmez elbette. Tam tersine, her alanda rekabeti büyütüp, maruz kalıp veya kabullenip davranış kuralları, yorum stratejileri, yarışma yöntemleri ararlar. Ve nerede bulurlar bunları? Çin'in ve Doğu'nun uzak dünyasında. En azından üstat Sun-zi'nin (yanlışlıkla Sun Tzu olarak da bilinir) *Ping-Fa* (Savaş Sanatı), ya da üstat Sima Qian'ın *Askerlik Sanatı* gibi kılavuzların stratejik teorilerini 21. yüzyılın iş insanının günlük hayatına uyarlayan veya buna çalışanların tavsiyelerine göre böyle. Bu bahsettiğimiz eserler çağımızın başlangıcından çok önce yazılmışlardır (Sun-zi'nin tarihi en azından MÖ 6. yüzyıla kadar uzanır) kaldı ki onlar da yazıldığı zamanlardan daha da evvelki ilkeleri yeniden düzenlemişlerdir. Bu yazıların aktardığı aforizmaların karışık repertuarında, “dolaylı strateji” denilen kavramın tüm temel taşlarını buluruz: Açık çatışmalardan kaçınmak, kaba güç kullanımını olabildiğince sınırlamak, rakiplerin hamlelerini öngörmek, zayıflıklarından yararlanmak, kaçınmak, gizlenmek, aldatmak, geleceğe yönelik ve beklenmedik oyunlar kurmak, kısacası “suyun şeklini almak”; çünkü “tıpkı suyun, aktığı yerin doğasına göre yolunu çizmesi gibi, komutan da önündeki düşmana göre zafer taktiklerini planlar. Çünkü suyun kalıcı şekli olmadığı gibi, savaşta da değişemeyecek durum yoktur.”

Her kaba uyum sağlayan sıvı imgesi aracılığıyla, Sun-zi'nin *Ping-fa* eserinden (Andrea Camilleri'nin *Komiser Montalbano* serisinin en güzel hikâyelerinden birini yazarken ilham aldığı eser) bu ünlü metin parçası, uygun anı yakalamanın ve bunu hız, öngörü, bilgelik ve kurnazlıkla yapmanın altını tek bir kelimeyle çiziyor: zekâ. Ama ahtapotun yaptığı da aynı şey değil mi? Yunanların öylesine değer verdiği ahtapotun?

Kurnazlık: Kullanım ve Kötüye Kullanım Talimatları

Doğu kökenli strateji teorilerin yayılması, önyargıdan ya da isterse-niz yanlış anlaşılardan doğmuştur. Bu, tamamen savaş, şiddet ve cesaret kavramları ile bağlantılı kabul edilen “Batı savaş (ve rekabet) modeli” ile galibiyetin en iyi yolunun savaşmaktan kaçınmak olduğu üzerine kurulu Doğu modeli (hangi Doğu'nun kastedildiği meçhulse de) arasındaki ikilikten kaynaklanır. Ya da daha doğrusu, farklı araçlarla savaşmanın.

Ancak okul yıllarımızı dolduran literatüre dikkatlice bakar, derinlemesine eğilirse, sakince, sabırla, önyargısız ve alışılmış kavramların dışına çıkarak araştırırsak, uzmanların teknik dille *indirect strategies* [dolaylı stratejiler] dediği bu kavrama dair önemli örnekleri, bize daha yakın medeniyetlerde yani, Yunan, Roma ya da Yakındoğuda da bulabiliriz. Böylece bize antik Yunanlar ve Romalılar (aynı zamanda Mısırlılar, Medler ve Persler) için de bir zorluğu kurnazlık ve aldatma, ikiyüzlülük, yalan veya kılık değiştirme, kısacası zekây-la aşabilmenin onlar için de galibiyet, başarı ve hatta hayatta kalma anlamına geldiğini gösteren hikâyeler, anekdotlar ve karakterlerle karşılaşacağız. Bunların bazıları ünlü, hatta çok ünlü hikâyeler; diğerlerini başka yönleri ile tanıyoruz, geri kalanlarsa hâlâ keşfedilip öğrenilmeyi bekliyor. Antik dünyanın bize öğrettiği bir diğer önemli varoluşsal gerçeği de keşfedeceğiz: Zekâ, erdemlerin en demokratiğidir; uzun ile kısa, zayıf ile güçlü, zengin ile fakir, şehrili ile taşralı, genç ile yaşlı, erkek ile kadın arasında fark tanımaz. Ne yazık ki en yaygın meziyet değildir ama umutsuzluğa kapılmayalım bu yüzden. Kurnazlık da onun bir türevidir ve zor, kasvetli durumlarda, tehlike ve ihtiyaç halinde faaliyet gösterir.

Çoğu okur edebiyat ve antik tarih alanlarında kendini evinde hissedecek, isimleri, durumları, dinamikleri, gelenekleri ve yorumları tanıyacak ve belki de düşündüklerinde, araştırmalarında, tartışmalarında buralardan ilham alabilecektir. Böyle umuyorum. Bu amaçla, bölüm sonlarında bölümün ana antik kaynaklarını ve bazı bibliyografik bilgileri içeren kısa notlar yer alıyor. Bu notlar, tam kapsamlılık veya bilimsel titizlik iddiasından uzak, sadece derin bir çalışmanın ilk seviyesidir ve bu nedenle daha çok İtalyanca ve nispeten kolayca erişilebilir çalışmalara öncelik verilmiştir.

Ancak takip eden bölümleri okumak için tarih veya antik edebiyat uzmanı olmaya da gerek yok: Göreceğiniz gibi, bunlar kitapta üç kısma ayrılmıştır; bu kısımlar kabaca geleneksel “uygarlıklar” sırasını (mitolojik geçmiş, Yunan, Roma) takip ediyor ve her birinin başında kısa bir sunuş metni bulunuyor. Endişelenmeyin, Yunanlar ve Romalılar üzerine okulda derinlemesine ders almış olmanıza gerek bile olmayacak. Her bölümdeki anahatları takip etmek, antik tarihin veya mitolojinin çeşitli olaylarında kurnazlığın işleyişine dair küçük bir örnek elde etmeye yetecektir. Ve kurnazlığın nasıl kazandığı ve kazandırdığına dair. En cesur ve girişken okurlar bu hikâyelerden davranış kuralları çıkarabilecektir. Öyleyse: Bir şehri fethetmek mi istiyorsunuz? Tahta bir at kullanın. Hapisten firar etmek? Kendinize bir balığın içine saklı törpü getirin. Bir yasadan kaçınmak? Deli numarası yapın. Genç kızları kaçırmak? Bir şenlik düzenleyin.

Biliyorum ki çoğunuz bu soruların veya provokasyonların arkasında kimin ve neyin yattığını çıkarmışsınızdır ama her şeyi hemen açık etmeyelim. Aynı şekilde her bölüm başında, bölümün içeriğini gizleyen ama aynı zamanda onu bir şekilde çağrıştıran modern bir roman veya hikâyenin ismini bulacaksınız. Hangi şekilde? Her okur bırakın kendisi karar versin, tıpkı yazarın karar verdiği gibi.

Son ve önemli bir uyarı da: Takip eden sayfalarda eksiksizlik, tamamlanmışlık gibi bir hırs yoksa da herkes ya da neredeyse herkes için bir şeyler var. En azından zekânın etkin canlılığına, olay ve durumlara hükmetme yeteneğine inanan herkes için. Ki bu kişiler her gün kendilerine şunu tekrar ederler: *omnia mea mecum porto*, “sahip olduğum her şeyi kendimde taşıyorum.”

Okuma Önerileri

Hayvan davranışlarının avcılık ve balıkçılık sırasında tasvirleri, Oppianos'un *Halieutica* [Balıkçılık] adlı eserinin II, 52–67; II, 86–98; II, 128–130. bölümlerinden alınmıştır. Plutarkhos, hayvan zekâsı sorununu *De sollertia animalium* ve *Bruta animalia ratione esse uti* adlı eserlerinde ele alır. Aristoteles'in ahtapotu aptal bir hayvan olarak tanımlaması, *Historia animalium* [Hayvanlar Üzerine Araştırmalar] IX, 37, 622âda yer alır.

Efesli Herakleitos'un savaş (*polemos*) hakkında “her şeyin atası, her şeyin kralıdır” ifadesi, *Diels-Kranz* fr. 53'te geçer. “Suyun şeklini almak” üzerine alıntı, Sunzi'nin *Ping-fa* [Savaş Sanatı] eserinin 6. bölümünden alınmıştır (A. Camilleri, *La forma dell'acqua* [Suyun Şekli], Sellerio, Palermo 1994).

Marcel Detienne ve Jean-Pierre Vernant'ın makalesinin tam bibliyografik referansı şudur: *Les ruses de l'intelligence. La mêtis des Grecs* [Akıl Oyunları: Yunanların *Metis*'i] Flammarion, Paris 1974. Bu çalışma iki yazarın konuya ilişkin daha önceki çalışmalarını toplamakta ve kısmen özetlemektedir. Daha yakın bir tarihte Yunan *metis* kavramı ve Doğu düşünce kategorileri üzerine bir inceleme, L. Raphals, *Knowing Words. Wisdom and Cunning in the Classical Traditions of China and Greece*, Cornell University Press, Ithaca-Londra, 1992 adlı eserinde bulunur. Çin askeri kılavuzları hakkında daha fazla bilgi almak isteyenleri G. Traina'nın editörlüğünü yaptığı *Mondes en guerre 1, De la préhistoire au Moyen Âge, Passés Composés*, Paris 2019, s. 143–150 adlı eserinde yazdığım “Les manuels militaires chinois” adlı bölüme yönlendirmeyi uygun görüyorum. J.M. Trew, *Metis and Bia: Air Power Theory*, Air University Press, 2022, s. 89–147 makalesinde *metis* kavramının güncellenmiş bir analizi sunulur.

A. Vanoli'nin *Storia del mare*, Laterza, Bari-Roma 2022 adlı kitabı, deniz hayvanlarının zeki yaşamları üzerine geniş bir düşünme alanı açmaktadır. Ahtapot zekâsı hakkında bilgi sahibi olmayanlar, P. Amodio, M. Boeckle, A.K. Schnell, L. Ostojic, G. Fiorito, N.S. Clayton'ın *Grow Smart and Die Young: Why Did Cephalopods Evolve Intelligence?* “Trends in Ecology & Evolution”, 34.1, 2019, s. 45–56 başlıklı eseri sayesinde pek çok şey öğrenebilirler. “Batı savaş modeli”, Victor Davis Hanson'un *The Western Way of War. Infantry Battle in Classical Greece*, Knopf, New York 1989 adlı ünlü çalışmasının konusudur; bu çalışmanın sınırlılıkları E.L. Wheeler'ın “The Journal of Interdisciplinary History”, 21, 1990, s. 122–125'teki incelemesinde ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Yine Wheeler, savaşta zekâ ve hile üzerine lügati, *Stratagem and the Vocabulary of Military Trickery* Brill, Leiden 1988 adlı eserinde kapsamlı bir şekilde incelemiştir.